

KOVÁCS ÉVA-MISOVICZ TIBOR-BÁRDI NÁNDOR

Politikai attitűdök az erdélyi magyarság körében

A román-magyar alapszerződés és az RMDSZ koalíciós részvételének megítélése 1997-ben

A rendszerváltás óta helyi és hazai műhelyek sorra készítik a „survey”-típusú felméréseket a határon túli magyar kisebbségekről. Ezek jórészt hagyományos közvélemény-kutatások, melyek aktuális politikai döntések előkészítéséhez, illetve jövőbeli politikai események (választások stb.) prognosztizálásához nyújtanak segítséget, és csak ritkán készülnek társadalomtudományi szempontok alapján.¹

A Közép-Európa Intézet által kezdeményezett, 1997 tavaszán elvégzett empirikus kutatásunk² kiváló alkalmat nyújtott a hagyományos közvélemény-kutatási kérdések, illetve konkrét szociológiai problémák egyidejű vizsgálatára. Az 1996-os romániai választások, illetve a román-magyar alapszerződés fogadtatásának értékelése összekapcsolhatóvá vált az erdélyi magyarság nemzeti-etnikai önképének, illetve a vele együtt élő népekről kialakított véleményének elemzésével. A kutatás elsődleges célja az volt, hogy az erdélyi magyarság reprezentatív mintáján lemérje az említett politikai események által kiváltott reakciókat, továbbá a korábban külföldön és Magyarországon már bevált, a nemzeti-etnikai önképre vonatkozó kutatási módszereket alkalmazva hipotéziseket fogalmazzon meg az erdélyi magyarság érzelmi és racionális önképére, valamint a románságról és a cigányságról kialakított sztereotípiáira vonatkozóan. Felmérésünk eredményeinek további feldolgozása során lehetővé válik a politikai események megítélésének és a sztereotípiák típusainak összekapcsolása, esetleg magyarázata.

Az alábbiakban - a kérdőív szerkezetét is követve - a kutatási eredmények két tematikusan elkülönülő fejezete közül az elsőt adjuk közre. Ebben részletesen ismertetjük a romániai belpolitikai helyzetre vonatkozó véleményeket. A politika iránti általános érdeklődés feltérképezését a választási eredmények értékelésének, valamint az új helyzetre vonatkozó várakozásoknak a leírása követi. A romániai belpolitikai helyzet egyik kulcskérdése az RMDSZ kormányzati szereplése. Ennek megfelelően felmérésünk jelentős része foglalkozott e politikai döntés támogatottságával, valószínűsíthető következményeivel. A most közölt tematikus részt a Magyarország és Románia kapcsolatában nagy jelentőségű (vagy legalábbis 1996-ban még annak látszó) esemény, a román-magyar alapszerződés fogadtatására, ismertségére és értékelésére vonatkozó kérdések zárják.

Kutatásunk további eredményeit, a nemzeti önképre, a „mi” és „ők” kapcsolatrendszer megalapozó, illetve az abból táplálkozó attitűdökre vonatkozó hipotéziseinket és módszertani ajánlásainkat egy, a közeljövőben közlésre kerülő másik tanulmányban foglaljuk össze.³

A mintáról

A felvétel során ezer személyt kérdeztek meg véletlen kezdőpontú szisztematikus kiválasztással, a választói névjegyzék adatai alapján. Az ezerfős mintából 991 ember adatai bizonyultak használhatónak A minta területi . megoszlása az 1992. évi romániai népszámlálás megoldását követi.⁴

A politikai helyzet megítélése, várakozások

Kérdőívünk elemzésekor először azt vizsgáltuk, hogy az 1996-os parlamenti választások után az erdélyi magyar népet mennyire foglalkoztatja általános értelemben véve a

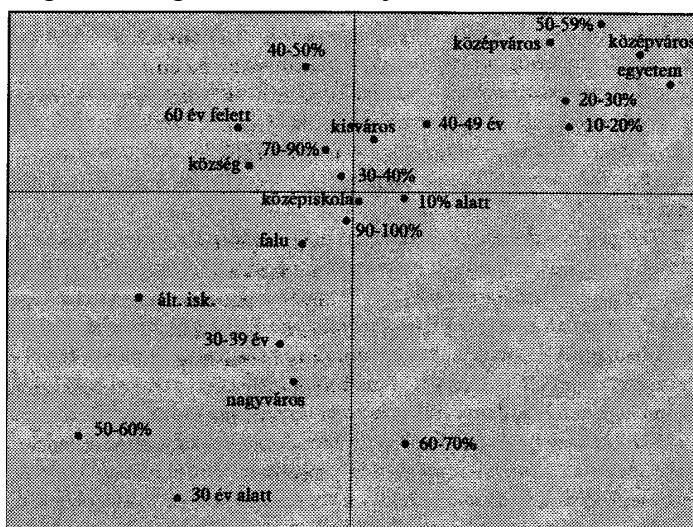
politika. Válaszadóink általában közepes érdeklődést mutattak a politikai kérdések iránt. Ez irányú érdeklődésük mértéke a társadalmi ranglétrán elfoglalt helyük függvényében szóródott: eredményeink is csak néhány csoport esetén tértek el általános szociológiai tapasztalatainktól. Így az erdélyi mintában az értelmiség fokozott politikai involváltsága mellett megfigyelhető egy másik társadalmi, illetve foglalkozási csoport, a posztliceális végzettséggel rendelkező szakmunkások (mesterek, technikusok, akik a középiskola után tanultak szakmát, illetőleg szakközépiskola után kétéves képzést követően technikusok lettek) átlagosnál erősebb politikai érdeklődése (öt fokú skálán a főátlag 3, az értelmiségieké átlaga 3,71, a szakmunkásoké 3,25). Eredményeink azt mutatják, hogy Erdélyben a politika iránti érdeklődés összefügg a jövedelmi helyzettel: a leginkább jómódúak a legfogékonyabbak a politikára (átlag: 3,62).

Településszerkezeti megoszlás szerint a kisvárosi lakosság foglalkozik a legtöbb politikával, ennek magyarázata a hagyományos városi civilitás lehet. Az átlagnál valamivel érdeklődőbb a közép-erdélyi magyar népesség, míg a Partiumban az átlagosnál kevesebbet foglalkoznak politikai kérdésekkel. A legnagyobb politikai aktivitás a szórványmagyarság körében figyelhető meg (átlag 3,27). A vegyes lakosságú településeket az átlagosnál jóval alacsonyabb aktivitás és apolitikus hozzáállás jellemzi (átlag: 2,55).

Várakozásainknak megfelelően válaszadóink sokkal nagyobb érdeklődést mutattak a romániai magyarság problémái iránt (a főátlag 3,88). A kisebbségi kérdések inkább érdeklik a középkorúakat és az idősebbeket. A fiatalabb nemzedékek, noha általában véve az idősebbekéhez hasonló politikai érdeklődést mutattak, kevésbé látszanak érzékenyek a kisebbségi problémák iránt - ebből arra következtethetünk, hogy a hagyományos, etnikai alapú erdélyi politizálás vonzereje csökkenő tendenciát mutat.

A kisebbségi problematika által leginkább érintett foglalkozási csoportok: az értelmiségiek, a középvezetők és a középfokú végzettséggel rendelkező hivatalnokok, a nyugdíjasok, a földművesek és a vállalkozók. A politikai értelemben vett kisebbségi lét tradicionális csoportjai mellett megjelent egy minden tekintetben új társadalmi csoport: a vállalkozóké, akiknek politikai aktivitása akár jótékony hatással is lehet az erdélyi magyarság politikai érdekképviseletére.⁵

Markáns különbségek mutatkoztak a magyarság problémái iránti érzékenységben a települések etnikai összetétele szerint is. A vegyes lakosságú települések lakói általános politikai érdeklődés szempontjából szinte apolitikusak, míg a kisebbségi lét problémái iránt épp ők a legfogékonyabbak (átlag: 4,02). Egyfajta etnikai bezárkózás figyelhető itt meg: a román-magyar együttélés a magyar csoportazonosságok felerősödését, a magyar „kisvilágok” térhódítását vonja maga után-régióktól szinte teljesen

1. ábra A politika és a magyarság problémái iránti érdeklődés egyes demográfiai jellemzői

A függőleges tengely a politikai érdeklődést, a vízszintes a magyarság problémái iránti érdeklődést méri, a pontok az iskolai végzettség, a lakóhely típusa és az adott településen élő magyarok aránya szerinti csoportok átlagos érdeklődését mutatják.

függetlenül. Nem állítható tehát, hogy, mondjuk, a Székelyföldön erősebb volna a magyar kisebbségi politikai azonosságtudat, mint például Dél-Erdélyben: a különbségek sokkal inkább függenek a román-magyar érintkezés gyakoriságától.

A felmérésünk időszakát megelőző néhány hónap politikai hangulatát (1997. február-március) alapvetően meghatározta a román-magyar alapszerződés létrejötte (1996. augusztus-szeptember) után sorra kerülő romániai elnök- és parlamenti választás (1996. november), illetve az azt követő fordulat: vagyis, hogy az RMDSZ a kormánykoalíció tagjaként kormányzati szerephez juthatott. Az új kormány abban az időszakban jelentette be megszorító gazdasági programját (1997. február 17.), amikor kérdéseinket feltettük, de ez a válaszokban még nem tükröződhetett.⁶

A választási eredményekről négy hónappal a választások után az erdélyi magyar népesség többé-kevésbé elégedetten nyilatkozott (az ötfokú skálán az átlag 3,79). A legfiatalabbak és a legidősebbek az átlagnál szkeptikusabbnak bizonyultak, bár az előbbieknél nagy a szórás: a fiatal nemzedékeknek talán nincs még kiforrott politikai álláspontja, de az is lehet, hogy a fokozatos pluralizálódás, a politikai paletta szélesedése és az új cselekvési stratégiák megjelenése „szórja” jobban a fiatalok véleményét. Hasonló tendenciák figyelhetők meg a nyolc általánost vagy annál kevesebb iskolát végzettek és a kis jövedelműek körében is, ennek azonban nemcsak kulturális, hanem szociális magyarázata is lehet: a nehéz életkörülmények pesszimistábbá teszik az embereket a politikai változások iránt.

Szignifikáns különbségek mutatkoznak a választási eredményekkel való elégedettség fokában a *települések etnikai összetétele szerint*. 1996 telének politikai változásait a vegyes lakosságú települések értékelték a legpozitívabban (összevont átlag 3,93), és a kisebbségi etnikai csoportként, illetve szórványban élők is az átlagosnál elégedettebbek voltak (3,84), míg a magyar többségű helységeken mintha többet, vagy mást vártak volna az emberek (3,67). A vegyes lakosságú vagy szórványterületeken a kormányváltás fellelegzést hozott, a magyar többségű településeken azonban helyi szinten nem érintette az embereket, hisz a kormányhatalom „idegen”, román képviselőivel eddig is csak a rendőrségen és a megyei prefektúrán találkoztak, ők inkább országos méretekben vártak volna nagy hatású RMDSZ eredményeket.

Általánosságban elmondható, hogy a városi népesség pozitívabban nyilatkozott a választási eredményekről, mint a falusi.

Felmérésünk eredményei szerint az erdélyi magyarság általában bizakodó az új politikai helyzettel kapcsolatban (1.1. táblázat). Különösen derűlátóan nyilatkoztak a Románia nemzetközi megítélésében várható változásokról, a magyar kisebbség helyzetének jobbra fordulásáról és a gazdasági átalakulásokról. Erre vonatkozóan egy másik kérdéssel arra vártunk választ, hogy melyik *gazdasági berendezkedést* tartják jobbnak, az 1989 előtti, a jelenlegit vagy a piacgazdaságot.

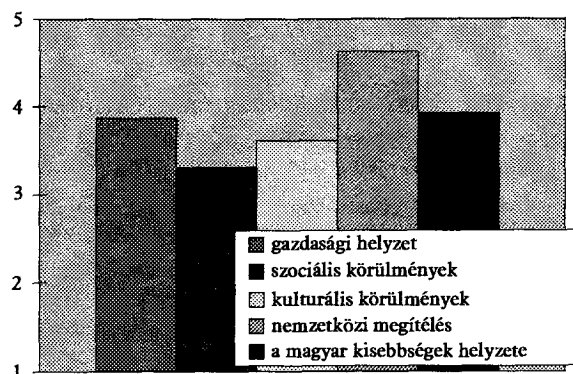
1. táblázat *Az új politikai helyzet megítélése (átlagok)*

Az új politikai helyzet hogyan hat majd	Átlag
Románia gazdaságára	3,83
Románia szociális körülményeire	3,23
Románia kulturális körülményeire	3,54
nemzetközi megítélésére	4,41
a magyar kisebbség helyzetére	3,97
A válaszok átlaga	3,80

(1- nagymértékben rontja; 5 - nagymértékben javítja)

A megkérdezettek 52,4 százaléka a piacgazdaságra voksolt, és a jelenlegit is majdnem kétszer annyian tartották jobbnak (11,7 százalék), mint az azt megelőzőt. Leginkább piacpártiak a 30 évnél fiatalabbak és a középkorúak (40-50 év közöttiek), a piacgazdaságot főként a 60 felettiak utasítják el. Az 1989 előtti gazdasági berendezkedés a 30-40 év körüliek és a 60 felettiak között örvend az átlagnál nagyobb népszerűségnek, míg a mostani helyzetet a legidősebbek tartják kielégítőnek. Az értelmiségiek, a posztliceális végzettséggel rendelkező mesterek, technikusok, a vállalkozók és az egyetemisták közül voksoltak legtöbbször a piacgazdaságra, míg a '89 előtti gazdasági berendezkedés a munkások, földművesek és az alkalmazottak, továbbá a nyugdíjasok és a háztartásbeliek körében maradt az átlagnál népszerűbb: valószínűleg ezek azok a rétegek, amelyek az utóbbi évtized átalakulásában „lecsúsztak”, illetve „lemaradtak”. Az utóbbi három csoport az átlagnál nagyobb elégedettséget mutat a jelenlegi gazdasági berendezkedéssel kapcsolatban is: mintha ezek a csoportok éreznék a legfenyegetőbbnek a piacgazdaságot egzisztenciájukra nézve. Szignifikáns különbségek vannak településtípusok szerint is: a falusi népesség inkább bízik a '89 előtti és a mostani gazdasági berendezkedésben, a városi pedig inkább a piacgazdaságban.

A magyar kisebbség helyzetének javulásával kapcsolatos várakozásokat jobban szemügyre véve elmondható: az átlagnál is bizakodóbbnak bizonyulnak a közép- vagy felsőfokú végzettséggel rendelkezők, a foglalkozási csoportok közül a „fehér gallérosok”, a vállalkozók és az egyetemisták -egyszóval többnyire a városi közép- és felső középosztály. Optimistábbnak

2. ábra Az új politikai helyzet hatásainak megítélése

mutatkoznak a szórvány- vagy vegyes lakosságú települések lakói. Nagyok a regionális eltérések: Közép-Erdélyben jóval az átlag alatt van azok száma, akik a kisebbségi magyarság helyzetének javulásában reménykednek (3,80), míg Székelyföldön kiugróan pozitív (4,09). Adataink látszólagos ellentmondásossága abból fakad, hogy Közép-Erdély regionális mutatóját erősen befolyásolja a speciális kolozsvári helyzet és annak kisugárzása a térségre. A Funar körüli konfliktusok borúlátóbbá teheték a magyar lakosságot.⁷

Az RMDSZ kormányzó párttá válásával mintha a romániai magyarság régi vágya teljesült volna, - néhány hónappal a választások után is egyöntetűen helyeselték a koalícióba lépést (1. 2. táblázat). Az euforikus állapotnak tulajdonítható, hogy miért utasították el erőteljesen az ellenzéki seregéből adódó politikai alternatívákat, és miért nem tulajdonítottak jelentőséget a kormányzati pozíciókban rejlő veszélyeknek. A gyökeresen új politikai szituációnak és a közel fél évszázados totalitárius rendszerbeli „szocializációnak” egyaránt betudható, hogy várakozásainknál jóval kevesebben voksoltak a helyi politika fontosságára, noha mindenki számára nyilvánvaló, hogy számtalan, a kisebbségi létet érintő kérdés ezen a szinten dől el.

Tapasztalati alapon a kormányzati hatalom a romániai politikai körülmények között nagyobb garanciának látszik a kisebbségi jogok kivívására és érvényesítésére, mint az önkormányzati.

2. táblázat *Véleményválasztások az RMDSZ kormánykoalícióba lépéséről*
(kérdésekre, százalékban)

Az RMDSZ helyesen döntött, amikor belépett a kormánykoalícióba	83,1
A romániai magyarság számára lényegtelen a nagypolitika, a helyi gazdasági és kulturális építkezés a döntő	16,1
Nem kellett volna belépnie a koalícióba, mert a kormányzati részvétel korrumpálni fogja, és ez népszerűsége csökkenéséhez vezet	3,9
Nem kellett volna belépnie a kormánykoalícióba, hanem együttműködő ellenzéki pártként kellett volna folytatnia tevékenységét	3,6
Nem kellett volna belépnie a kormánykoalícióba, hanem folytatnia kellett volna a kiváras politikáját	2,4

N = 991

Megkérdezettjeink egy redisztributív-totalitáriánus rendszerben szocializálódtak. Ahogy másutt Közép-Kelet-Európában, Romániában sem természetes még a helyi problémakezelés mint politikai lehetőség. Talán a magyarok nem biztosak abban, hogy van elég erejük a helyi szintű problémamegoldáshoz. A napi sajtóból is kitűnik, hogy sokan úgy vélik: a Ceauşescu-korszak kisebbségpolitikája nem volt rosszabb, mint az Iliescu-rendszeré, mert akkor legalább kordában tartották az indulatokat. A koalíció meghirdette ugyan a decentralizációt, ez azonban teljesen új politikai, közigazgatási koncepció Romániában. A romániai magyarság attól is tarthat, hogy a decentralizáció a románokat még nagyobb hatalomhoz juttatja. A kutatási eredményeinkből tükröződő politikai helyzetértékeléshez az önkormányzatok szempontjából nagyban hozzájárulhat az is, hogy a romániai magyarság egy része más területi és politikai egységben, a politikai elit által önálló jövőképként kidolgozott autonómiában gondolkozott.⁸

Mivel a fenti kérdések közül többet is lehetett választani, igyekeztünk e kapcsolt válaszokat típusokba sorolni. Eredményeink közül talán a legfontosabb, hogy a megkérdezetteknek határozott véleménye volt: szinte mindenki válaszolt erre a kérdéscsoportra. Csupán 6 százalék nem tudta megítélni, mit gondoljon a magyar kisebbségi párt kormányba kerüléséről, és mindössze 2,4 százalék helyeselt egymásnak ellentmondó állításokat (őket soroltuk a „bizonytalanok” közé) (1. 3. táblázat).

3. táblázat *Véleménytípusok az RMDSZ kormánykoalícióba lépéséről*
(százalékban)

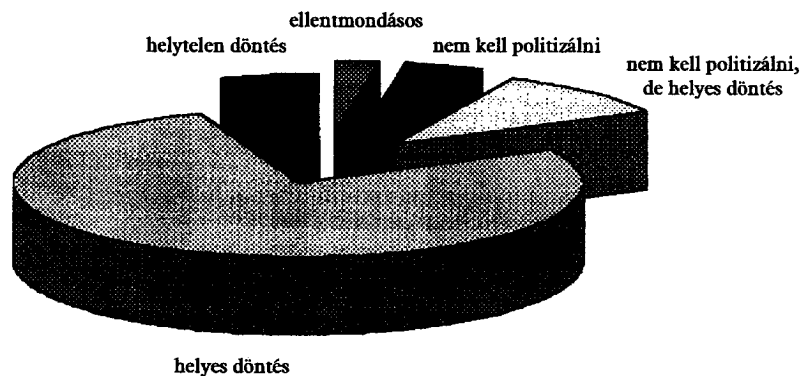
Választípusok	Százalék
Helyesli a koalíciót	72,3
Helyteleníti a koalíciót	5,2
A helyi politikára helyezi a hangsúlyt	4,2
A helyi és az országos politikát egyaránt fontosnak tartja	9,9
Bizonytalan a koalíció megítélésében	2,4
Nem tudja megítélni	6,0
Összesen	100,0

N=991

Meglepő lehet, de a koalícióban való részvétel megítélésében csak árnyalatnyi - statisztikailag nem értelmezhető - különbségek mutatkoznak az egyes régiókban. Az átlagnál

valamivel kevésbé talált helyeslésre az RMDSZ kormányba lépése Dél-Erdélyben és a Bánságban, itt volt a legmagasabb azoknak az aránya is, akik kérdéseinkre „nem tudom”-mal válaszoltak Leginkább a partiumi és máramarosi megkérdezettek kapcsolták össze azt a két véleményt, amely a helyi és az országos politika fontosságát egyaránt hangsúlyozta: úgy mondhatnánk, ez a régió tűnik a „legkonstruktívabbnak” a kisebbségi politizálás szempontjából. Ezzel szemben Közép-Erdélyben az átlagosnál kisebb helyeslésre talált az RMDSZ hatalomra kerülése: itt többet várnak a magyarság helyi politikai aktivitásától. Egyúttal ebben a régióban a leginkább egyértelműek a vélemények, mindössze 1,8 százalék adott ellentmondó válaszokat kérdéseinkre. Végül a székelyföldiek viszonyulnak - a partiumiakhoz hasonlóan - az átlagosnál kedvezőbben az új politikai fejleményekhez, s általában a kisebbségi politizáláshoz, de még egyszer hangsúlyozzuk, hogy az eltérések csak árnyalatnyiak.

Noha válaszadóink meglepő határozottsággal helyeselték az RMDSZ kormányba lépését, mindössze 19,8 százalékuk állította azt, hogy vannak olyan *román pártok*, amelyek támogatják a romániai magyarság törekvéseit

2. ábra Az RMDSZ koalícióban való részvételének megítélése

(a leggyakrabban a Demokratikus Konvenciót és a Kereszténydemokrata Nemzeti Parasztpártot [PNTCD] nevezték meg), a minta 63,9 százaléka pedig nem tudott válaszolni. Mindebből két dologra is következtethetünk Egyrészt, hogy a koalíciós részvétel hangsúlyosan szimbolikus, és nem bír napi politikai jelentőséggel az erdélyi magyarság számára: a hatalom birtoklása és nem a politikai-ideológiai azonosságok a fontosak, illetve a román pártok megítélésekor csak az a döntő, képesek-e a magyarokkal együtt- működni vagy üldözik őket. Másfelől azonban az „egyedül vagyunk” attitűd is magyarázhatja a fentieket. Ebből a perspektívából a kivívott politikai eredmények nem a román-magyar együttműködés gyümölcsei, hanem kizárólag az RMDSZ és a romániai magyarság sikerei.

Ezek a hipotézisek a romániai magyar nemzeti kisebbség politikai közösséggé válásának rendszerváltás utáni fejleményei alapján értelmezhetők. Bár a magyarok 1989 decemberében önálló országos politikai szervezetet hoztak létre, még részt vettek a Nemzeti Megmentési Front munkájában is. 1990 tavaszán a bukaresti kormányzat kisebbségpolitikájának átalakulásával, majd alkotmányozási tevékenységével, amelynek során nem vettek tudomást a nemzeti kisebbségekről mint államalkotó tényezőkről, a magyarság önálló politikai közösségként jelent meg a romániai politikai életben. Az elkülönülés hátterében, leegyszerűsítve, az állhat, hogy a magyarság nem tudta jogi és kulturális érdekeit a román pártprogramokon, illetve azok nemzeti modernizációs stratégiáján belül érvényesíteni. A különállással együtt saját jövőképre, politikai célra, stratégiára is szükség volt. Ezt az RMDSZ önkormányzatként való működtetésében és az autonómiakoncepciókban találták meg.

A helyzet azonban 1993-1994-ben alapvetően megváltozott. Egyrészt Romániában az RMDSZ a Demokratikus Konvencióból kiválva politikailag elszigetelődött. Másrészt a magyarországi kormányváltás és a látható közelségbe került NATO- és EU-csatlakozás miatt szükség volt a szomszédos országokkal is rendezni a kapcsolatokat. Pontosabban el kellett oszlatni Magyarországot és a magyar kisebbségek térségbeli instabilizáló szerepéről kialakult félelmeket. A megkötendő alapszerződésekben azonban már nem lehetett érvényesíteni az autonómiaelképzeléseket. Ez konfliktushoz vezetett az autonómiaelképzeléseiket kidolgozó szlovákiai, illetve romániai magyar politikai pártokkal. A szélesebb nyilvánosság előtt a román-magyar alapszerződés parlamenti vitája során vált nyilvánvalóvá, hogy a romániai magyarság mint politikai közösség nemcsak a román politikai életben, hanem az anyaország viszonylatában is egyedül maradt.⁹

A romániai elszigetelődésből nem az alapszerződés, hanem Frunda György és a román tömegkommunikációban sikeres elnökválasztási kampánya, illetve a parlamenti és elnökválasztáson elért eredmények hozták ki az RMDSZ vezetését. Ennek fényében egyáltalán nem meglepő, hogy az RMDSZ kormányhatalomra kerülését az erdélyi magyar kisebbség saját „érdemének” tekinti, és egyelőre gyanakvással vagy legalábbis bizalmatlanul figyeli a román és a magyarországi politikai erőket egyaránt. Válaszadóink is általában ezt az álláspontot képviselték.

Megfigyelhető azonban, hogy az erdélyi magyarság a romániai pártoknál valamivel nagyobb bizalommal tekint egyes román politikusokra: a megkérdezettek 31,1 százaléka nevezett meg olyan közéleti vagy politikai szereplőket, akik támogatják törekvéseiket (a „nem tudom” válaszok aránya is valamivel alacsonyabb az előbbieknél: 52,5 százalék). A legnépszerűbb román személyiségek Emil Constantinescu, Doina Cornea, Mircea Dinescu és Smaranda Enache voltak.¹⁰

Emil Constantinescut leszámítva, aki a közvélemény előtt Iliescuval szembeni alternatívaként jelentkezett, nem a pártpolitikusok, a parlamenti, kormányzati élet szereplői, hanem a kulturális-társadalmi elit egyes román képviselői a legnépszerűbbek. Ez csak részben magyarázható azzal, hogy ezek a személyiségek szerepelnek leggyakrabban a magyar médiumokban. Másfelől azt is mutatja, hogy a romániai magyar kisebbség „befelé” - saját politikusaikra koncentrálnak - figyeli a romániai politikát, de más, román politikusok tevékenységét nem kíséri figyelemmel. Ehhez az is nagyban hozzájárulhat, hogy elsősorban magyarországi rádióadásokból, tévéműsorokból tájékozódnak.

A román-magyar alapszerződés megítélése.

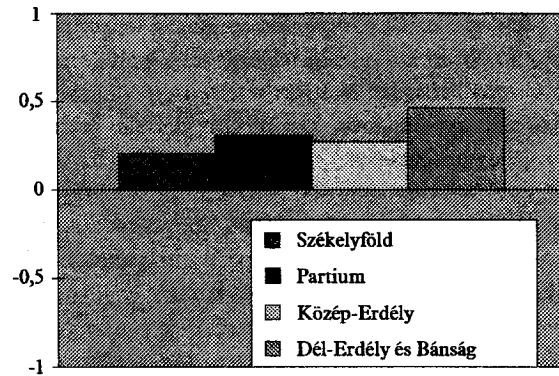
A politikáról alkotott vélemények vizsgálatánál kézenfekvő volt, hogy kérdéseket tegyünk fel az elmúlt időszak jelentős eseményére, a román-magyar alapszerződésre vonatkozólag. A véleményformálást nyilvánvalóan befolyásolták az előzmények, az aláírás körülményei, az esemény fogadtatása a nyilvánosság által.

1996 augusztusában, többéves tárgyalássorozat után, a közvélemény számára váratlanul a külügyi államtitkárok megállapodtak a román-magyar alapszerződés végleges szövegében.¹¹ Az alapszerződés körüli politikai konfliktusokat összefoglalva¹² a legfontosabb vitatott kérdések a következők voltak. 1. Köthet-e a magyar kormányzat a román kormánnyal alapszerződést a romániai magyar kisebbség legitim politikai szervezetének fenntartásai ellenére? 2. Miért kell a leköszönő, jogszűkítő kisebbségpolitikát folytató román kormányzattal sürgősen alapszerződést kötni? 3. A szerződés miért nem a kapcsolatépítés betetőzéseként vagy annak legalább fontos lépcsőfokaként jött létre, s miért az adott, konfliktusokkal terhelt és kisebbségpolitikai szempontból kilátástalan helyzetben?

A választásokat követően a magyar kormányzat igazoltnak látta az alapszerződés ilyen formában történő létrehozását, mert úgy vélte, hogy ezzel a magyar kérdés kikerült a

választási kampányból, és az új kormányzat remélt új kisebbségpolitikáját sem bírálhatja az ellenzékbe szorult régi kormányzat, hiszen ők írták alá az ehhez alapul szolgáló megállapodást.

A korábban készült közvélemény-kutatásokból nem derül ki világosan, milyen fogadtatásra talált a román-magyar alapszerződés aláírása az erdélyi magyarság körében.¹³ Felmérésünkben ezért igyekeztünk részletesebben körüljárni az alapszerződés problematikáját - szem előtt tartva, hogy az időközben lezajlott választások és az RMDSZ sikere bizonyos szempontból csökkentette az alapszerződés jelentőségét.

4. ábra Az alapszerződés átlagos támogatása az egyes régiókban

1- aláírta volna, -1- nem írta volna alá

Arra a kérdésre, hogy parlamenti képviselőként megszavazta volna-e az alapszerződést, a megkérdezettek 42,3 százaléka pozitív választ adott, és csak 13,8 százalékuk válaszolt egyértelmű nemmel. Az alapszerződés igenlése az iskolai végzettséggel negatív korrelációt mutat. Az átlagnál (0,37) jóval kisebb támogatást élvez a szerződés a Székelyföldön (0,28), míg kiugróan magasat Dél-Erdélyben és a Bánságban (0,56). A falusi és a nagyvárosi népesség szintén az átlagnál több igennel voksolt, míg a kisvárosokban és középvárosokban többen helytelenítették az alapszerződés megkötését. Korábbi megállapításaink fényében a civil világ vélhetően mást várt a magyar kormánytól - mint ahogy más politikai ítéleteiben is markáns kulturális különbségeket mutat a többi erdélyi településtípushoz képest.

Az alapszerződés aláírását közepes mértékben kísérte figyelemmel az erdélyi magyarság - legalábbis háromnegyed évvel az esemény után így emlékeznek. Ahogy már a korábbiakban is láthattuk, fokozottabb érdeklődés jellemezte a vegyes lakosságú településeket, illetve a szóránymagyarságot, míg lanyhább a Székelyföld lakóit, s leginkább a közép-erdélyieket foglalkoztatta a román-magyar alapszerződés. A szerződés szövegét a többség (83 százalék) többé-kevésbé ismeri. A megkérdezettek túlnyomó része az alapszerződésből az anyanyelvi oktatáshoz kapcsolható elvárásokat emelte ki (anyanyelvi oktatás minden szinten, a Bolyai Egyetem újraindítása, a diplomák kölcsönös elismerése). Másodikként a jószomszédi viszonyhoz kötődő kitételeket jelölték meg legtöbben (megbékélés, konzulárusok visszaállítása, határok sérthetatlensége). Harmadik legfontosabb kérdéskörnek az általános kisebbségi jogokat tekintették (anyanyelvhasználat a közigazgatásban).

Ehhez képest kisebb érdeklődés mutatkozott az 1201-es ajánlás iránt. A többi kérdésre olyan kevesen válaszoltak, hogy azok statisztikailag nem is igen értelmezhetők (kétnyelvű feliratok és helységnévtáblák engedélyezése, gazdasági és kulturális kapcsolatok, katonai együttműködés, nemzetközi garanciák). A válaszokból elsősorban a romániai politikai élet leggyakrabban használt jelszavai köszönnek vissza, az alapszerződés körüli vitákhoz kapcsolódó bírálatok és érvek kevésbé. Ezt támasztja alá az a tény is, hogy a viták során kulcskérdésnek tartott 1201-es ajánlást csak 44, a nemzetközi garanciákat pedig két válaszadó jelölte meg. Ha azon vélemények arányát nézzük meg, amelyek szerint az volna a fontos, ami

nincs benne az alapszerződésben (területi autonómia, határkiigazítás, az egyházi vagyon visszaszolgáltatása, az „Erdélyről való lemondás” negatív megítélése), akkor kiderül, hogy erre is igen kevesen helyeztek hangsúlyt (77 válaszadó).

Amikor konkrét állításokkal szembesítettük a megkérdezetteket, elbizonytalanodtak (1. 4. táblázat). A táblázatban szereplő állítások közül az utolsó három nem valós. Ehhez képest a megkérdezettek majdnem egyharmada úgy vélte, hogy a megállapodás rendezte a diplomák kölcsönös elismerésének kérdését, miközben a 12. cikk 5. pontjában arról volt szó, hogy „megteszik a szükséges intézkedéseket, hogy a két ország illetékes hatóságai megvizsgálják a diplomák elismerésének kérdését megfelelő megállapodás megkötése céljából e területen”. Ugyanilyen érdekes, hogy miközben az alapszerződés körüli viták központi kérdése volt az egyházi javak visszaadása, addig a megkérdezettek egyötöde mégis úgy gondolta, hogy a megállapodás ezt is rendezte. A legtöbben a területi követelésekről való lemondást ítélték meg helyesen, de közel egyharmaduk ebben az esetben sem tudott a kérdésre válaszolni. Talán alapszerződéssel kapcsolatos vizsgálódásaink legtanulságosabb eredménye, hogy milyen sokan nem tudtak mit kezdeni a feltett kérdésekkel. A többféle értelmezési lehetőség talán megmagyarázza a diplomák elismerésével kapcsolatos tájékozatlanságot, de a területi autonómia és az egyházi javak visszaadása esetében csak arra gondolhatunk, hogy a tömegkommunikáció híradásaiban elhangzó vélemények nem jutottak el a megkérdezettek több mint negyven százalékához.

2. táblázat *Az alapszerződésben foglalt főbb megállapodások*

Ön szerint az alapszerződésben	Igaz	Hamis Százalékban	Nem tudja
mindkét fél kölcsönösen újból megerősítette, hogy egymással szemben nincsenek területi követelései	70,1	2,7	27,2
a romániai magyar kisebbségnek joga van saját oktatási, kulturális, vallási intézmények, egyesületek létrehozásához és fenntartásához	58,8	7,5	33,7
lehetővé teszik, hogy ahol jelentős számban élnek kisebbségek, ott a nyelvükön is feltüntessék az utcaneveket	50,9	11,3	37,8
rendezték a felsőfokú diplomák kölcsönös elismerésének kérdését	29,8	17,2	53,0
megfelelő keretet teremtettek a magyar egyházak vagyonának visszajuttatásához	21,1	34,0	44,9
felsorolt nemzetközi dokumentumok kötelezik a feleket a területi autonómia megvalósítására	13,2	40,4	46,4

A román-magyar *alapszerződéssel kapcsolatos véleményeket* kilenc különböző állítással kapcsolatban kellett kinyilvánítani ötfokú skálán (1. 5. táblázat). Az alapszerződés legfőbb erényének válaszadóink azt látták, hogy jogi garanciákat nyújthat kisebbségi sérelmeik orvoslásához. Ehhez képest jóval rosszabb véleménnyel voltak a szerződő felek közül a magyar kormányról, lépését elhamarkodottnak vélték, és nem tekintették politikai sikernek, noha a történelmi megbékélést és józanságot tükröző szerződés támogatásra talált a vizsgált népességben.

3. táblázat *Vélemények az alapszerződésről (átlagok)*

Az alapszerződésre azért is szükség van, hogy legyen alap „számon kérni” a román kormánytól, ha megsérti a kisebbségek jogait	4,00
Az aláíró felek jelentős mértékben hozzájárultak Kelet-Európa biztonságának megteremtéséhez	3,88
Az alapszerződés mindkét fél érdekeit figyelembe vevő józan megegyezés	3,58

eredménye a román és a magyar kormány között	
Az alapszerződés aláírása történelmi megbékélést jelent a román-magyar nép között	3,38
Az alapszerződés elhamarkodott lépés volt a magyar kormány részéről	3,33
Az alapszerződés megkötésekor figyelmen kívül hagyták a romániai magyarság érdekeit	3,06
Az alapszerződés a két nép viszonyában gyakorlatilag semmit sem jelent, csupán formáság	2,97
Az alapszerződés egyértelműen a román kormány sikere	2,79
Az alapszerződés egyértelműen a magyar kormány sikere	2,14
Főátlag	<u>3,24</u>

1- egyáltalán nem ért egyet, 5 - teljes mértékben egyetért

Az egyes vélemények összefüggéseinek és az alapszerződéssel kapcsolatos gondolkodásmódnak a vizsgálatához faktorelemzést végeztünk. A fenti kilenc állításon belül - a nehezen besorolható „az alapszerződés a két nép viszonyában gyakorlatilag semmit sem jelent, csupán formáság” választól eltekintve - a faktorelemzés két véleménycsoportot különített el úgy, hogy ez a két faktor a teljes szórás 57,7 százalékát magyarázza (1. 6. táblázat). A nagyobb magyarázóerővel rendelkező véleménycsoportot „támogató”, vagyis a hivatalos véleményekkel harmonizáló típusnak, míg a másodikat „ellenző”, vagyis az egyes kormányok politikáját elmarasztaló típusnak neveztük el. Az alapszerződés „támogatása” inkább a középgenerációkra, a nyolc általánossal rendelkezőkre, a nyugdíjasokra, háztartásbeliekre, földművesekre és alkalmazottakra jellemző, valamint a kisebbségben vagy szórványban élő magyarságra, régiókat tekintve a Partiumra és Máramarosra, illetve Dél-Erdélyre és a Bánságra. Ellenzői a 34-40 év közöttiek és a 60 felettek, akik főként a vegyes lakosságú települések nagyközségeiben és a nagyvárosaiban, regionális szinten Közép-Erdélyben laknak. Ennek magyarázatát ismét Kolozsvár sajátos politikai atmoszférájában kell keresnünk, továbbá abban, hogy a vegyes területeken - mint láttuk - intenzívebben foglalkoznak a magyar problémákkal, mivel itt sok esetben még versenyhelyzet van, míg a szórványban már többé-kevésbé elfogadták a játékszabályokat. Fontos magyarázóelem lehet, hogy a „támogató” csoport település-földrajzi, illetve társadalmi értelemben elszigetelten él, és éppen ezért nagyobb jelentőséget tulajdonít a külső támogatásnak, és sokkal érzékenyebb a szimbolikus dolgokra is. Ezzel szemben a nagyközségekben és a kisvárosokban jóval hatékonyabb a tömegkommunikáció befolyása (Duna TV kábelén, újságolvasás), és létezik intézményes politikai élet (elsősorban a vegyes lakosságú területeken van szerepe az RMDSZ helyi csoportjainak és a közösséghez való tartozás intézményes megerősítésének, például az egyházközségi életben való részvétel formájában).

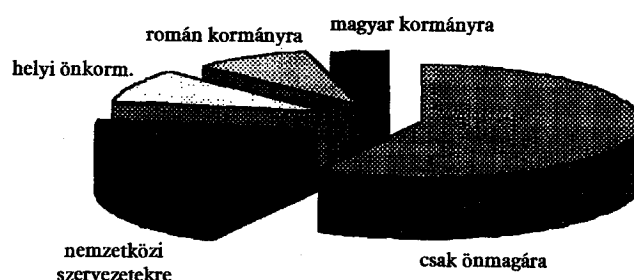
6. táblázat *Az alapszerződéssel kapcsolatos vélemények faktorai*

„Támogató” (37,4 százalék)	„Ellenző” (20,3 százalék)
Az aláíró felek jelentős mértékben hozzájárultak Kelet-Európa biztonságának megerősítéséhez (0,779)	Az alapszerződés egyértelműen a román kormány sikere (0,813)
Az alapszerződés aláírása történelmi megbékélést jelent a román és a magyar nép között (0,771)	Az alapszerződés elhamarkodott lépés volt a magyar kormány részéről (0,696)
Az alapszerződés mindkét fél érdekeit figyelembe vevő józan megegyezés eredménye a román és a magyar kormány között (0,746)	Az alapszerződés megkötésekor figyelmen kívül hagyták a romániai magyarság érdekeit (0,653)
Az alapszerződésre azért is szükség van, hogy legyen milyen alapon számon kérni” a román kormánytól., ha megsérti a kisebbségek jogait (0,635)	Az alapszerződés egyértelműen a magyar kormány sikere (0,649)

Az anyaországhoz fűződő viszony

Kérdőívünkben arra is kíváncsiak voltunk, hogyan viszonyul az erdélyi magyarság Magyarországhoz. A válaszok meglehetősen kritikus képet festenek a *magyar kormány erdélyi kisebbséggel kapcsolatos politikájáról*. A magyar kormány által nyújtott támogatás értéke ötfokú skálán átlagosan 2,64, s mindössze 1,5 százalék tartotta „nagyon jónak”, velük ellentétben 9,7 százalék 0 értéket adott. A magyar határontúli kisebbségpolitikából való kiábrándultság nagyobb az iskolázottabb rétegekben, a vegyes lakosságú településeken, régiók szerint Közép-Erdélyben, Partiumban, Máramarosban és a nagyvárosokban.

Arra a kérdésre, hogy *leginkább kire számíthat a romániai magyarság jogainak kivívásában*, egyöntetű és meglehetősen szkeptikus válaszokat kaptunk - az egyes társadalmi tényezőktől szinte teljesen függetlenül.

5. ábra Kire számíthat az erdélyi magyarság?

Az „egyedül vagyunk” érzése láthatólag általános politikai „hangulat” a romániai magyarság körében, egyúttal a magyar kormány kritikája: az erdélyi kisebbségek csalódtak az anyaország politikájában (1. 7. táblázat). Ennek legjobb mércéje, hogy a román kormányt több mint kétszer annyian tüntették ki bizalmukkal, mint a magyart, a nemzetközi szervezetek pedig a válaszadók csaknem egyötöde számára jelentik jogaik képviselőinek legfontosabb fórumát. Ez utóbbi nem mond ellent az „egyedül vagyunk” attitűdnek, inkább finomítja azt: az elmúlt évek kudarcai - a választási eredmények ellenére - oda vezettek, hogy az erdélyi magyarság sem a magyarországi, sem a hazai politikai erőkből nem bízik feltétel nélkül, és nagyobb garanciát lát a nemzetközi jogszabályok és intézmények kényszerítőerejében.

7. táblázat Kire számíthat leginkább a romániai magyarság jogainak kivívásában? (Százalékban)

Önmagán kívül senkire	52,4
A nemzetközi szervezetekre	18,3
A helyi önkormányzatokra	8,4
A román kormányra	7,9
A magyar kormányra	3,8
Nem tudja	9,2

N=952

Összegzés

Az erdélyi magyar kisebbség nem írható le politikára általában véve fogékony „társadalomként”, mert annál jóval tradicionálisabb. Ugyanakkor kisebbségi létének problémái igencsak foglalkoztatják, különösen azokat a csoportjait, amelyek vegyes lakosságú vidékeken - kisebbségben vagy többségben, de a román néppel közösségben - élnek. A kisebbségi politika iránti érzékenység azonban nem jár együtt pesszimista, sérelmi attitűddel: ezeknek a közösségeknek a tagjai látszanak felmérésünk alapján a legaktívabbnak

és a leginkább derűlátónak. Mindez megmutatkozik a választási eredmények és az azok után kialakult romániai politikai helyzet értékelésében, azonban nem jelenti azt, hogy e csoport naiv módon viszonyulna a politikai fejleményekhez: a magyar kormány politikáját és a román-magyar alapszerződést épp a vegyes területek magyar népessége fogadta az átlagnál kritikusabban. A belpolitikai aktivitás tehát egyfajta választás, autonómiára törekvés, mely a magyar kormánytól, az „anyaországtól” való függőség felmondását és egy új politikai stratégia fokozatos kiérlelődését sejteti.

Az utóbbi években a romániai magyar kisebbség önálló politikai közösséggé formálódásának lehetünk tanúi.¹⁴ E mögött az önmagában pozitív fejlemény mögött azonban egy keserves csalódás rejlik, melyre vizsgálatunk is valamelyest fényt derített: a bizalomvesztés radikális mértéke visszamenőleg megkérdőjelezi a magyar kormány(ok) eddigi határon túli kisebbségpolitikáját.

Eredményeink a politikaielit-diszkurzusok és a közvélekedések közötti lényegi különbségre is rámutatnak. Ezek szerint a romániai magyar átlagpolgár politikáról alkotott véleményét kevésbé itatják át a napi politikai események, illetve kisebbségi politikai vezetőinek, az RMDSZ-nek „hivatalos” politikai vonala. Ez jól tükröződik a konkrét politikai események fogadtatásában, például a román-magyar alapszerződésnek a vártnál és az RMDSZ-nyilatkozatoknál pozitívabb megítélésében. Másfelől azonban azt is látnunk kell: a magyar kisebbségben még nem rögzült (valószínűleg ilyen rövid idő alatt nem is rögzülhetett), hogy a demokratikus politikai berendezkedés több párt kölcsönös együttműködési szándékát feltételezi: válaszadóink a román pártok szerepét a jelenlegi, kedvezőbb politikai helyzet kialakításában szinte egyáltalán nem értékelik. A kisebbségi politizálás, az új, politikai közösség megformálása tehát még nem a dialógus elvén és szükségyszerűségén alapul - s ezen az elmúlt évtizedek politikai történéseinek ismeretében nem is csodálkozhatunk.

JEGYZETEK

- 1 Lásd Sorbán Angéla: *Szociológiai kutatás az erdélyi magyar értelmiség értékrendjéről*. Kézirat. Nagykaroly, Balázs Ferenc Erdélyi Tudományos Intézet (BP ETI) 1993. 90 p. TLA Közép-Európa Intézet Könyvtára (TLA KEI Kv.) 1549/96.; Sorbán Angéla: *Szociológiai kutatás az erdélyi magyarság migrációs potenciáljáról 1994-ben*. Kézirat. (BP ETI) Nagykaroly 1995. 77 p., (TLA KEI Kv.) 1544/96.; *A Duna Televízió Erdélyben*. Kézirat. KÓD Munkacsoport 1995. július-augusztus. 34., (TLA KEI Kv.) 1651/96.; *Erdély 1995*. KÓD Munkacsoport, Budapest, 1996; Magyarai Nándor közvélemény-kutatása az erdélyi magyarság politikai arculatáról. Kézirat. Kolozsvár, XXI. Század Alapítvány, 1996.09.19-10.05. 30. (TLA KEI Kv.) 2318/97.
- 2 A kutatást a Duna Televízió és a Teleki László Alapítvány támogatta. Az adatfelvételt a Teleki László Alapítvány megbízásából az Erdélyi Társadalomkutató Műhely munkatársai végezték 1997 márciusában. A minta nem, lakóhely és vallási hovatartozás szerint reprezentálja az Erdélyben élő felnőtt magyar népességet.
- 3 A vizsgálat egész dokumentációja: Kovács Éva-Misovicz Tibor-Bárdi Nándor: *Politikai attitűdök, nemzeti önképek az erdélyi magyarság körében*. Kézirat és dokumentáció. 120 p. (TLA KEI Kv. 2317/97.)
- 4 A minta megoszlását az alábbi két táblázat mutatja. A megkérdezettek összetétele nem, életkor, vallási hovatartozás, lakóhely szerint reprezentálja az Erdélyben élő felnőtt magyar népességet.

A minta demográfiai összetétele (százalékban)

Neme	
Férfi	50,3
Nő	49,7
Életkora	
29 éves vagy annál fiatalabb	16,3
30-39 éves	18,4
44-49 éves	27,4
50-59 éves	19,5
60 éves vagy annál idősebb	18,4
Iskolai végzettsége	
Csak általános iskolába járt	24,1
Középiskolába is járt	58,9

Regio . Kisebbség, politika, társadalom 1998. 9. évf. 1.sz.

Egyetemet vagy főiskolát járt	17,0
Foglalkozása	
Alsó vagy középszintű vezető	0,8
Értelmiségi	10,5
Középfokú végzettséggel rendelkező szellemi	15,4
Posztliceális végzettséggel rendelkező mester, technikus	2,0
Vállalkozó	4,3
Munkás	22,4
Kereskedelemben, szolgáltatási szférában alkalmazott	7,3
Földműves, gazdálkodó	2,9
Magyarországi vendégmunkás	0,3
Egyéb	0,5
Nyugdíjas	21,9
Háztartásbeli	4,7
Tanuló egyetemista; munkanélküli	1,5/5,2

Jövedelmi önbesorolás	
Nem válaszolt	4,8
100 ezer lejnél kevesebb	7,5
101 ezer-200 ezer lej között	22,8
201 ezer-300 ezer lej között	31,8
301 ezer-400 ezer lej között	17,0
401 ezer-600 ezer lej között	12,3
600 ezer lej felett	3,8
N=991	

A minta földrajzi megoszlása (százalékban)

A lakóhely településtípusa	
Falu	21,0
Község	16,3
Város 30 ezer lakos alatt	25,1
Város 30 001-100 ezer lakos között	14,9
Város 100 001 lakos fölött	22,7
Megye (a román közigazgatás besorolása szerint)	
Fehér	1,7
Arad	2,0
Bihar	7,7
Beszterce-Naszód	3,2
Brassó	4,0
Kolozs	11,4
Kovászna	8,8
Hunyad	2,3
Hargita	21,5
Máramaros	5,3
Maros	13,6
Szeben	1,3
Szilágy	4,4
Temes	4,3
Erdély történelmi régiói	
Szűkebb Székelyföld	30,3
Közép-Erdély .	28,3
Partium és Máramaros	27,7
Dél-Erdély és Bánság	13,7

A magyarok aránya a településen (százalékban)

90-100	26,4
70-90	15,8
50-70	14,4
40-50	5,7
30-40	6,1

20-30	11,5
10-20	11,5
10 alatt	8,6
N=991	

- 5 Ezt támasztják alá az 1997. évi helyhatósági választások székelyföldi eseményei, amikor Csíkszeredában és Székelyudvarhelyen a választási kampány során markánsan megfogalmazódtak a helyi gazdálkodói csoportok érdekelletéi.
- 6 Romániában a múlt év júniusában az említett választásokon kívül *helyhatósági választásokra* is sor került. Az összesített adatok szerint az RMDSZ hat megyében (Bihar, Szatmár, Szilágy, Maros, Hargita, Kovászna) lett a legerősebb a megyei tanácsokban, a Demokratikus Konvenció 15, a Román Nemzeti Egységpárt pedig egy megyében, Kolozsban, ahol a pártelnök a kolozsvári polgármester maradt. A fő kormánypart, a Szociális Demokrácia Pártja 16 megyében vezetett, de ezek közül csak egy (Hunyad) található Erdélyben. Országosan az RMDSZ jól szerepelt, polgármestereinek és tanácsosainak száma meghaladta az 1992. évit De jelentősen csökkent az RMDSZ-re leadott szavazatok száma. (Az országos részvétel is alacsony volt: 56 százalékos.) Az előző választás 50 ezer kolozsvári magyar választójával szemben most csak 26 ezren szavaztak az RMDSZ tanácsosaira. A többiek feltehetően el sem mentek választani. Ugyanez történt Besztercén. Más vegyes lakosságú területeken az RMDSZ, illetve a Demokratikus Konvenció jelöltjei élvezték a magyarság támogatását. Székelyföldön viszont a polgármesteri pozícióba sok helyen magyar nemzetiségű, független jelöltek kerültek (például Csíkszereda, Székelyudvarhely, Kézdivásárhely), míg a helyi tanácsokban itt is az RMDSZ került többségbe.
- Az RMDSZ vezetői a kolozsvári eredményeket a Demokratikus Konvenció kudarcának tekintették Az RMDSZ-szavazatok visszaeséséről vizsgálatot, illetve vitát terveztek a következő SZKT-ülésre, de erre nem került sor a kormánypart támadásai és a magyar-magyar csúcstalálkozó visszhangja miatt.
- A novemberi *elnökválasztás* során a magyarság egységesen az RMDSZ jelöltjére, Frunda Györgyre szavazott (761 007-en, az összes szavazatok 6,02 százaléka), aki ezzel negyedik lett a jelöltek között. Frunda jelölésével az RMDSZ célja a magyarellenes pszichológiai fal lebontása volt. Az időszak sajtójából és a rendkívül sikeres tv-szereplésekből úgy tűnik, hogy elérték céljukat. Az elnökválasztás második fordulójában Emil Constantinescu, az ellenzék közös jelöltje a szavazatok 54, 4 százalékát szerezte meg (Iliescu volt elnök 45,6 százalékaival szemben). Az előbbire leadott szavazatok ranglistájának élén a magyarok álltak Hargita (91,6 százalék), Kovászna (86,8 százalék, Szatmár (77,7 százalék). Ehhez az egyértelmű magyar támogatáshoz az eddigi kormányzat kisebbségpolitikáján kívül az is hozzájárult, hogy a két választási forduló között Iliescu gyulafehérvári beszédében (november 9.) magyar veszéllyel fenyegetőzött. Több mértékadó román lap élesen bírálta ezért. Közben Constantinescu cáfolta, hogy megállapodást kötött volna az RMDSZ-szel a kormányban való részvételről. Hangsúlyozta, hogy a Demokratikus Konvenció programjában szerepel az állam egységes nemzeti jellegének megóvása, és az RMDSZ részvételét a közigazgatásban ennek fogják alárendelni. Mivel azonban Petre Roman első fordulóbeli elnökjelölt szavazói a vártnál kisebb mértékben szavaztak a Demokratikus Konvenció jelöltjére, felértékelődtek a magyar szavazatok. A magyar politikusok óvatosan utaltak arra, hogy a magyar szavazatok nélkül nem született volna meg Constantinescu győzelme. Az RMDSZ vezetői a magyar sajtóban azt hangsúlyozták, hogy a párt most megkapta a teljes támogatottságot a romániai magyarságtól. Az RMDSZ szenátor- és képviselőjelöltjei valamivel több szavazatot kaptak, mint 1992-ben (836 705-6,2%; 812 206-6,64%), de közel 160 ezerrel kevesebbet, mint 1990 májusában. A szenátusban 11, a képviselőházban 25 mandátumot szereztek Az RMDSZ lett (a volt kormánypart, a Társadalmi Demokrácia Pártja után) a negyedik legnagyobb frakció az új parlamentben. (Az események sajtószemléje megtalálható az Udvardy Frigyes szerkesztette *HTMH Sajtószemle* aktuális számaiban.)
- 7 Lásd az előző jegyzet első két bekezdését. Gheorge Funar kolozsvári tevékenységéről és az ezzel kapcsolatos helyi magyar ellenlépésekről részletes tájékoztatást nyújt Balázs Sándor-Swachtz Róbert: *Funar-korszak Kolozsváron a helyi sajtó tükrében 1992-1996*. Erdélyi Híradó, Kolozsvár 1997.
- 8 A romániai magyarság 1989 utáni politikai önszerveződésének áttekintését adja Bakk Miklós: Az RMDSZ mint a romániai magyarság önmeghatározási kísérlete. *Pro Minoritate* 1997. 3. 11 30. Az állam az államban RMDSZ-koncepció legmarkánsabb megfogalmazása: Tamás Sándor: *Egy nemzetiségi társadalom első normatív rendszere*. Kézirat. (TLA KEI Kv.) 1909/97. 8.
- 9 Markó Béla nem szólalhatott fel a magyar országgyűlésben, az RMDSZ elvárásait, kritikáját figyelmen kívül hagyták Ezt erősítette az a tény, hogy a pápai találkozáson a magyarországi ellenzéki pártok már szerettek volna közös nyilatkozatot tenni az RMDSZ-szel az alapszerződéssel és a kormánykoalícióval szemben. A határon túli sajtóban és a közvéleményben igazából Markó Béla budapesti felszólalási lehetőségének volt nagy visszhangja. Hipotézisünk szerint itt érezte meg a határon túli (nem csak a romániai) magyar közvélemény, hogy miközben számára magától értetődő a magyar nemzethez való tartozás ténye, addig a magyarországi politikai elit számára a határon túli magyarok ügyeiben a politikai haszon az elsődleges.
- 10 Közülük egyedül Emil Constantinescu tölt, töltött be komoly politikai szerepet mint a Demokratikus Konvenció korábbi elnökjelöltje, majd a köztársaság elnöke. A magyarság Iliescu elutasításaként már 1992-

ben is szavazott rá. Retorikájában nem használt magyarelles utalásokat, hangsúlyozta, hogy ismeri a Székelyföldet és a magyarokat. Doina Cornea nyugdíjas kolozsvári egyetemi tanár, bár a parasztpárthoz kapcsolják, de 1990 óta lényegében nem folytat politikai tevékenységet. 1989 előtt vált ismertté, Cs. Gyimesi Éva melletti szolidaritása és a Ceaușescu-rendszer „nyilvános” bírálata révén. Mircea Dinescu bukaresti költő szintén a Ceaușescu-rendszer ellenzékijeként vált népszerűvé, ma nem tartozik egyetlen párthoz sem, de a rendkívül befolyásos, kíméletlenül szókimondó Academia Cataventu satirikus lap főszerkesztője. Smaranda Enache a marosvásárhelyi Pro Europa Liga vezetője. Romániában talán ez az egyetlen kifejezetten a nemzeti konfliktusok kezelésére és megelőzésére létrejött társadalmi szervezet. Meglepőnek tűnik, hogy Ciorbea miniszterelnök nem szerepelt a megnevezettek között.

11 Marcell Dinu szerint a megállapodást az tette lehetővé, hogy a magyar fél elfogadta az Európa Tanács 1201-es ajánlásának értelmezésére vonatkozó román javaslatot. Somogyi Ferenc viszont azt hangsúlyozta, hogy magyar részről nem kényszerültek a korábban képviselt elvek feladására. Takács Csaba az RMDSZ álláspontját a következőkben fogalmazta meg (1996. augusztus 14.): az alapszerződésnek garantálnia kell az anyanyelvi oktatást, az egyházi vagyon visszaszolgáltatását, a kétnyelvűség bevezetését a közigazgatásban, az RMDSZ által szorgalmazott autonómiaformák biztosítását.

12 A magyarországi ellenzéki pártok aggodalommal fogadták az alapszerződés elkészültéről szóló hírt. A FIDESZ azt javasolta, hogy a kormány ne írja alá azt, amit a határon túli magyar szervezetek nem támogatnak (augusztus 15.). Ion Iliescu az 1201-es ajánlással kapcsolatban hangsúlyozta, hogy azt nem a szerződésben, hanem a függelékben közlik, és ott leszögezik, hogy az ajánlás nem jelenti a kollektív jogok és a területi autonómia elismerését. Augusztus 16-án Kovács László magyar külügyminiszter tájékoztatta a magyar parlamenti pártok képviselőit a szövegjavaslatról. Hangsúlyozta, hogy ennél jobb szerződést nem lehetett elérni; az elkobzott egyházi javak kérdése még nyitott kérdés, és a kormány nem kívánja a parlament elé vinni. Ugyanezen a napon az RMDSZ Operatív Tanácsa közzétette a Bukarestben kidolgozott alapszerződés-tervezettel kapcsolatos állásfoglalását. Eszerint 1. nem kívánja a kért területi autonómiát etnikai alapokra helyezni, de problematikusnak tekinti a 1201-es ajánlásból a kollektív jogok kiiktatását; 2. nem tartja kielégítőnek a nyelvhasználatra vonatkozó kitételeket; 3. hiányolja, hogy a magyar egyházi és közösségi javak visszaadásáról semmiféle megállapodás nem született; 4. a szerződéssel kapcsolatos garanciák nem egyértelműek, a nemzetközi ellenőrzés kérdése megoldatlan. További, az RMDSZ részvételével folyó konzultációkra szólították fel a két kormányt.

Augusztus 19-én Budapesten zártkörű megbeszélést tartottak a szlovákiai magyar pártok és az RMDSZ képviselői. Ugyanekkor Horn Gyula nem kívánt találkozni az RMDSZ elnökével. Tökés László budapesti istentiszteletén arra kérte a magyar kormányt, hogy ne írja alá az alapszerződést, ha azzal az RMDSZ nem ért egyet. Néhány nappal később Markó Béla nyilatkozott az alapszerződésről. Hangsúlyozta, hogy az addigi konzultációkon is kifejtették, hogy nincs szükség az 1201-es ajánlás értelmezésére, illetve hiányolták az alapszerződésből a nemzetközi ellenőrzés garanciáját (augusztus 22.).

Augusztus 26-án Markó Béla, Tökés László, Takács Csaba RMDSZ-vezetők találkoztak Horn Gyulával, Tabajdi Csabával és Somogyi Ferencsel, a magyar kormány képviselőivel. A tárgyalás során nem közeledtek az álláspontok Horn bejelentette, hogy a kormány véglegesnek tekinti a dokumentumot. Az RMDSZ ezzel szemben elutasította a kollektív jogokkal kapcsolatos negatív értelmezést. A romániai magyar vezetők hiányolták az egyházi vagyon visszaadásával kapcsolatos kötelezettségvállalást. Az aláírás dátumával sem értettek egyet, mert egy leköszönő kormány vállalt kötelezettségeket. Tökés szerint a kormány megsértette a júliusi magyar-magyar csúcstalálkozó nemzeti minimumának elvét, de kijelentette: „tudomásul vesszük a tényállást, nem akarunk konfrontálódni a magyar kormánnyal, inkább azt keressük, miképpen lehetne az alapszerződést a javunkra fordítani.”

Az ellenzéki pártok kezdeményezésére szeptember 3-án az országgyűlés rendkívüli ülést tartott a román-magyar alapszerződésről. A vitát élő adásban közvetítette a Duna Televízió. Az ellenzék javasolta, hogy Markó Béla is felszólaljon a rendkívüli házbizottsági ülésen, de a kormánypártok elvetették a javaslatot. A koalíció képviselői kiálltak az alapszerződés mellett.

Másnap (szeptember 4-én) került sor Pápán a második magyar-magyar csúcstalálkozóra, ahol több ellenzéki pártelnök is megjelent. A FIDESZ vezetője a júliusi magyar-magyar csúcs szerződésének megszegésével vádolta a kormányzatot. Eörsi Mátyás cáfolta, hogy a magyar kormány eltért volna a korábbi csúcs megállapodásaitól. Közös közlemény kiadására került sor politikai nyilatkozat nélkül.

Szeptember 6-án az RMDSZ SZKT és a Szövetségi Egyeztető Tanács ülésezett Marosvásárhelyen. A kiadott nyilatkozatban az RMDSZ „tudomásul vette” a szerződést. Hangsúlyozta, hogy „a dokumentum több vonatkozásban nem elégíti ki a romániai magyar nemzeti közösséget, mivel jelenlegi formájában nem lép túl a szándéknyilatkozat szintjén”.

Szeptember 16-án Temesváron Horn Gyula és Nicolae Vacaroiu aláírta a román-magyar alapszerződést. Az RMDSZ nem a legfelsőbb szinten képviseltette magát az aláírási ceremónián. Ugyanekkor a parlamentben Markó Béla újból kifejtette az RMDSZ álláspontját. Kijelentette, hogy az „alapszerződésben megnyilvánult politikai akaratnak gyökeres magatartásbeli változáshoz kell vezetnie a kisebbségekkel szemben, mert ez az

akarát csak így válhat ténylegessé, mélyé és igazá”. A magyar parlamentben az öt ellenzéki párt közös nyilatkozatban ítélte el az alapszerződést. Néhány nappal később Temesváron Tőkés László részvételével tiltakozást tartottak az alapszerződés ellen (szeptember 19.). Szeptember 26-án a román szenátus ratifikálta az alapszerződést. Az RMD SZ szenátorai közül ketten ellene voksoltak, egy tartózkodott, egy pedig nem szavazott. Ezt követően a sajtóban egyre inkább a választási kampány hírei, a magyar sajtóban Frunda György megnyilatkozásai kerültek középpontba.

13 Lásd például a kolozsvári XXI. Század Alapítvány 1996. szeptember 19.-október 5. között készített közvélemény-kutatását, melynek eredményei a magyarországi tömegkommunikációban is megjelentek (*Magyar Hírlap* 1996. október 18. 3.). Ezt megelőzően más kutatásokról: Bogdán Tibor: Románok és magyarok egymás szemében (*Magyar Hírlap* 1996. április 15. 3.); A romániai magyarok 74 százaléka kedvezően ítéli meg az alapszerződést (*Magyar Hírlap* 1996. szeptember 13. 1.); Martin József Mágikus vonzerő nélkül (*Magyar Hírlap* 1996. szeptember 14. 7.).

14 A romániai magyar kisebbség történetében ez az eredetét tekintve kényszerközösség második alkalommal lép fel önálló politikai közösségként. A két világháború között az Országos Magyar Párt képviselte a politikai életben a magyarság érdekeit (1922-1938).

Political Attitudes among Hungarians in Transylvania, Opinions on the Romanian-Hungarian Basic Treaty and the Participation of the Democratic Association of Hungarians in Transylvania (DAHR) in the Coalition in 1997

The public opinion survey conducted by the research of the Central European Institute of the László Teleki Foundation was made on a 1000-person sample representing Hungarians in Transylvania. The political changes in the winter of 1996 and the election results were most positively valued in the habitations with mixed population. The crucial majority of the people asked agreed with the participation of the DAHR in the coalition. Nearly half of the asked people supported the Romanian-Hungarian basic treaty of the Autumn of 1996 (looking back to February and March, 1997). To the question that who the Hungarian could count on, a bit more than half of the answers were “Nobody expect themselves.”

Thought-provoking than only 4% of the answers was the Hungarian government and even the Romanian government got only the double of this, 8%, while 18% counted on the international organizations and 8,4% on the local governments.